

PLATANUS ORIENTALIS L. NÖVÜNÜN MEŞƏ EKOSİSTEMİNDƏ YERİ VƏ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Elman İsgəndər, Minarə Həsənova, Samirə Bağirova,
Leyla Atayeva, Sədaqət Əliyeva, Nigar Bədəlzadə

AMEA-nın Dendrologiya İnstitutu

Məlumdur ki, Zəngilan rayonu ərazisində yerləşən Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun bitki örtüyü erməni işğalçıları tərəfindən demək olar ki, məhv edilmişdir. Şanlı ordumuz tərəfindən Zəngilan rayonu işğaldan azad olunduqdan sonra buranın bitki örtüyü yenidən təftiş olunmalı, dəymiş ziyan hesablanmalı və bitki örtüyünün əvvəlki vəziyyətinə qaytarılması üçün əməli tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Qoruc 1974-ci ildə Zəngilan rayonu Bəsitçay dərəsində dünyada yeganə təbii çinar meşəliyini mühafizə etmək məqsədilə təşkil olunmuşdur. Meşə sahəsi dərəboyu 15 km uzanaraq, ümumi ərazisi təxminən 107 hektardır. Ədəbiyyat məlumatlarında çinar meşəsinin təbii yolla artımının ancaq Kiçik Asiya və Himalayda mümkün olduğu, digər bölgələrdə isə insanlar tərəfindən əkilib becərilməklə yetişdirildiyi qeyd edilir. Bu baxımdan Kiçik Qafqaz dağlarının cənub-şərq yamaclarında, Azərbaycanın Bəsitçay ərazisində çinar ağaclarının təbii yolla bərpası həm meşəçilik elmi, həm də botanika elmləri üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Bildiyimiz kimi, Ermənistanın işğalçı qüvvələri tərəfindən Qarabağ və onun ətrafında olan 7 rayon (Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli, Qubadlı, Zəngilan) işğal edilmişdi. Digər tarixi və mədəni abidələr kimi, Zəngilan ərazisindəki təbii çinar meşəsi erməni vandalları tərəfindən vəhşicəsinə qırılıb talan edilmişdir (monitorinq nəticələrinə istinad edilir). Bununla yanaşı, işğal müddətində Rəzdərə kəndində çinar meşəsi ətrafda olan yaşlı çinar, qoz, palıd ağacları da erməni işğalçıları tərəfindən kəsilərək məhv edilmişdir. Buna görə də ərazidə olan bitkilərin, o cümlədən nadir bitkilərin təbii artım balansının bərpası, bu ərazilərin işğaldan əvvəlki vəziyyətinə qaytarılması bu günün vacib məsələlərindəndir.

Aparılan monitorinq nəticələrinə əsasən, meşə örtüyündə 2 yarusluq qeydə alınmış və qorucda *Platanus orientalis* I yarusu təşkil edir. Ərazinin dağlıq hissəsinin meşə örtüyündə İberiya palıdı (*Quercus iberica*), Qafqaz vələsi (*Carpinus caucasica*), ağıriyli ardıc (*Juniperus foetidissima*), alçaqboylu ardıc (*Juniperus depressa*), kütyarpaq saqqızağacı (*Pistacia mutica*), quru daşlı yamaclarda Araz palıdı (*Quercus araxina*), Qafqaz dağdağanı (*Celtis caucasica*), Şərq vələsi (*Carpinus orientalis*), kütyarpaq saqqızağacı (*Pistacia mutica*), İberiya ağcaqayını (*Acer iberica*), Araz qarağacı (*Ulmus araxina*), söyüdyarpaq armud (*Pyrus salicifolia*), 800-1400 m yüksəkliklərdə, Sürtün massivində dağ badamı (*Amygdalus fenzliana*), nairi badamı (*Amygdalis narica*), kütyarpaq saqqızağac (*Pistacia mutica*), İberiya ağcaqayını (*Acer iberica*), ağıriyli ardıc (*Juniperus foetidissima*), çoxmeyvəli ardıc (*Juniperus polycarpos*) kimi taksonlara rast gəlinmişdir. Meşənin ot örtüyü yovşan, məryəmnoxudu, solmazçiçəyi, kəklikotu, daşdayan, zəncirotu və s. növlərlə zəngindir.

Monitorinq zamanı ətraf mühitə, bioloji müxtəlifliyə dəymiş ziyanın qiymətləndirilməsi üçün müşahidələr aparılmış, xüsusi qeydlər edilmişdir. Monitorinqlər zamanı məlum olmuşdur ki, diametri 3 metr, yaşı 2000 ildən artıq olan çinar ağacını erməni vandalları kəsdikdən sonra kötüyünü xüsusi alıhdırıcı maddələrlə yandıraraq məhv etmişlər. Bütün bu faktlar ətraf mühitə qarşı erməni işğalçıların ekoloji terrorunun göstəricisidir.

14.02.2021-ci il tarixində Prezident İlham Əliyev Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun ərazisində olmuş və çıxışında qeyd etmişdir: “Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunda çinar ağacları əkdik. Bəsitçay qoruğu 1974-cü ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin tapşırığı ilə yaradılmışdır. Burada 100 hektardan çox sahədə nadir çinar ağacları dövlət tərəfindən qorunurdu. Bu, nadir çinar ağacları meşəsi idi. İşğaldan sonra mənfur düşmənin çinarların böyük hissəsini kəsib, doğrayıb, talayıb və yandırdı. Bu, erməni vandalizminin növbəti əlamətidir. Bu gün Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun bərpasına start verildi”.